

De rijzende ster van Judith Leyster

Bij velen is Judith Leyster voornamelijk bekend als een leerlinge van Frans Hals. Alleen is zij vrijwel zeker niét door Hals opgeleid. Het is maar een van de vele misverstanden en vraagtekens die nog bestaan rond deze zeventiende-eeuwse schilder uit Haarlem. Zelfverzekerd kijkt ze ons aan vanaf haar vrolijke zelfportret. Maar wie was Judith Leyster, en wat laat ze na?

TEKST: CELINE DE GEEST

In werkelijkheid heeft Judith Leyster de basis wellicht niet bij Frans Hals maar bij Frans Pieterszoon de Grebber geleerd, net als Hals bekend om zijn groepsportretten. Het is kunsthistoricus Pieter Biesboer, 32 jaar lang curator van het Frans Hals Museum in Haarlem, die graag duidelijkheid schept over de opleiding van Judith Leyster. “De Grebbers dochter Maria, die hij ook tot schilder had opgeleid, zou een jong meisje als Judith Leyster in het atelier begeleid hebben. Zonder chaperonne konden deftige ongehuwde vrouwen zich in de 17e eeuw namelijk niet zomaar in het openbaar begeven.” En deftig was Judith Leyster ongetwijfeld. Haar vader was een succesvol textielhandelaar met een redelijk vermogen. Die rijkdom investeerde hij op een bepaald moment in een bierbrouwerij. “Dat pakte helaas verkeerd uit”, vertelt Biesboer. “Na zijn faillissement is hij op de vlucht geslagen naar een vrijplaats in Vreeland. Maar Judith bleef in Haarlem, bij haar zussen die met goeie Haarlemse burgers waren getrouwd. Uiteindelijk kon ze een eigen atelier openen waarin ze ook zelf enkele leerlingen begeleidde. Eén ervan stapte na een paar maanden over naar het atelier van Frans Hals. Zijn moeder eiste het leerlingengeld terug, maar Judith weigerde omdat de leerling hun overeenkomst niet nagekomen was.” De anekdote laat zien dat Leyster vrij zakelijk ingesteld was. En dat kon haast niet anders, want als vrouw in de schilderkunst moest ze haar mannetje staan. “Kwam je uit een kunstenaarsfamilie dan kon je in de voetsporen van je vader treden”, legt

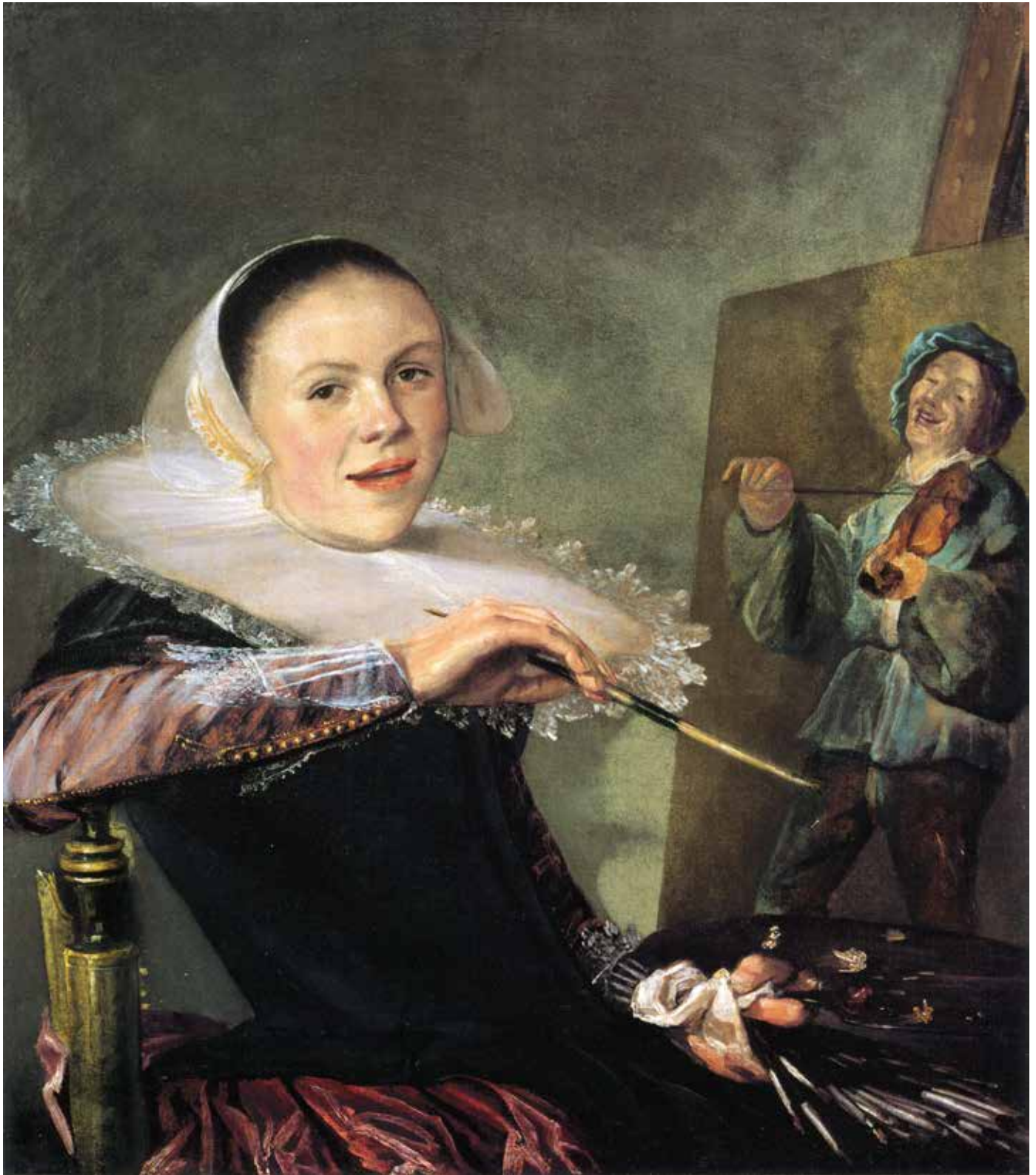
‘Dat sommige van Judith Leysters vroege genrestukken bijna levensgroot zijn toont durf’

PIETER BIESBOER

Biesboer uit. “Maar dat was bij Judith niet het geval. Bovendien kwam haar familie niet uit Haarlem en had ze dus weinig connecties. Na het faillissement van haar vader was de familienaam ook nog eens besmeurd. Ze moest echt opboksen tegen alles wat tegenzat.”

SCHILDERIJ ALS STATEMENT

Gelukkig dus, dat Leyster commercieel ingesteld was. Ze volgde de mode van dat moment in Haarlem, en keek naar het werk van Frans Hals, Dirck Hals en Jan Miense Molenaer, met wie Leyster uiteindelijk zou trouwen. Gaandeweg groeide haar naam, en in 1633 werd de kunstenaar toegelaten tot het Sint-Lucasgilde en kon ze zonder tussenpersoon werk verkopen. Judith Leyster was een van de slechts twee vrouwen die in de 17e eeuw tot het Haarlemse kunstenaarsgilde werden toegelaten. Hoe heeft ze dat voor elkaar gekregen? Biesboer: “Je moest onder meer kunnen bewijzen dat je schilderijen kon verkopen, dat er een commerciële toekomst in zat.

Judith Leyster, *Zelfportret*, ca. 1630, olieverf op linnen, 74,6 × 65,1 cm. National Gallery of Art, Washington D.C.

Wellicht heeft ze voordat ze lid werd van het gilde haar diensten aangeboden bij andere schilders. Het zou kunnen dat ze in ruil voor haar diensten haar eigen werken in het voorhuis van die schilders mocht ophangen en verkopen.”

Het ultieme bewijsmateriaal van haar kunnen leverde Leyster al in 1630 af,

met haar opvallende zelfportret. Op een buitengewoon gewiekste manier presenteert ze zichzelf met palet en penselen, als een soort uithangbord voor wie ze is en wat ze kan. “Iedereen weet zo hoe je eruitziet, wat vertrouwen kan wekken”, verklaart Biesboer. “Het genrewerk dat op de schildersezels staat, de muzikant, heeft

ze in de aanbieding voor klanten. En dat je bij haar een kundig portret kan bestellen weet je ook ineens. Dat sommige van haar vroege genrestukken bijna levensgroot zijn toont durf. Het is een statement dat je niet zomaar maakt, want de verf en het linnen zijn duur, en het schilderen neemt ook veel tijd in beslag. Ze moet de garantie gehad

Judith Leyster was een van de slechts twee vrouwen die in de 17e eeuw tot het Haarlemse kunstenarsgilde werden toegelaten.

hebben dat ze het werk kon verkopen.” Haar latere werk wordt steeds kleiner en eenvoudiger, en van na 1635, het jaar waarin Leyster trouwt met Jan Miense Molenaer, is er nauwelijks werk bekend. Na het huwelijk gaat ze volledig op in de werkplaats van haar man. In zijn werk vinden we volgens Biesboer de hand van Judith Leyster terug. “Af en toe kan ze zichzelf nog manifesteren, in haar schilderij van een tulp bijvoorbeeld. Mogelijk heeft ze nog andere werken zelf gemaakt, maar die werden dan onder de naam van haar man verkocht.”

TOCH GEEN LEYSTER

Het resultaat is een vrij klein oeuvre. Niet alleen omdat Leyster slechts gedurende een korte periode gewerkt heeft, maar ook doordat een deel is verloren gegaan. Dat

haar werk zo vergelijkbaar is met dat van andere Haarlemse meesters, zoals haar echtgenoot en Dirck Hals, heeft daar volgens Biesboer mee te maken: “Zij produceerden en masse schilderijen, waarvan veel niet van denderende kwaliteit. Rond de tweede helft van de 18e eeuw geraakt die categorie van 17e-eeuwse tafereeltjes uit de mode.”

Toch blijft het de vraag of er niet nog schilderijen van Judith Leyster bestaan die, zoals dat in het verleden wel vaker het geval is bij werk van vrouwelijke kunstenaars, nog niet aan haar toegeschreven zijn. Volgens Biesboer is die kans klein. In de jaren tachtig suggereerde de Amerikaanse kunsthistorica Frima Fox Hofrichter dat Leyster een leerlinge van Frans Hals moet zijn geweest, en wees enkele werken die van Hals leken te zijn aan haar toe. Sindsdien zijn verschillende werken toch weer afgekeurd op grond van technisch onderzoek. “Van een *Kannekijker* hoopten we dat hij van Leyster was, maar het is een kopiist van Frans Hals, en ook een klein schilderijtje van een *Rommelpotspeler* komt bij nader inzien uit het atelier van Hals. Eerder werd al een *Luitspeler* weerlegd.” Ook de claim dat Leyster een leerlinge van Hals geweest zou zijn bleek onterecht. Omdat Hals enorm gevraagd was als leermeester worden schilders nogal gemakkelijk als ‘leerling van’ beschouwd. Biesboer: “We denken niet dat Judith Leyster bij Hals in het atelier heeft gewerkt. Ze heeft heel goed gekeken naar zijn werk, dat wel, maar ze heeft helemaal niet de techniek van Hals. Zij schildert vrij dik en opaak, terwijl hij zijn olieverf heel licht en transparant gebruikt, bijna alsof het een aquarel is. In Leysters *Twee kinderen met een kat* zien we goed hoe ze Hals probeert te benaderen en hoe ze de compositiepatronen overneemt. Dat doet ze ook met de thema’s en compositiepatronen van Dirck Hals. In het zelf verzinnen van ruimtelijke composities lag duidelijk haar zwakte.”

OP HET VERLANGLIJSTJE

Haar grootste kwaliteiten lagen elders. In de keuze van haar thema’s, bijvoorbeeld. In *Man die een vrouw geld aanbiedt* uit 1631 zien we een vrouw die ijverig met naaiwerk bezig is bij het licht van een olielampje. Een man benadert haar vanuit de schaduw en steekt een hand vol munten uit. Hij heeft een bontmuts op en zijn aanzoek ziet er niet erg eervol uit. Maar valt ze voor het geld dat hij aanbiedt? “Dat is een typisch

Judith Leyster, *Vrolijk gezelschap*, ca. 1629, olieverfschilderij op linnen, 74,4 × 62,9 cm. Collectie Noortman, Londen en Maastricht.

Judith Leyster, *Man die een vrouw geld aanbiedt*, 1631, olieverfschilderij op paneel, 30,8 × 24,2 cm. Mauritshuis, Den Haag.

Omdat Hals enorm gevraagd was als leermeester worden schilders nogal gemakkelijk als 'leerling van' beschouwd.

dilemma in het leven van een vrouw in de 17e eeuw", geeft Biesboer aan. "Je krijgt allerlei verzoeken en daaruit moet je kiezen. Een belangrijke beslissing zonder veel garanties. Meestal zie je in schilderijen dat de vrouw in die situatie voor mannen met verkeerde eigenschappen kiest. Judith Leyster kiest hier voor een andere invalshoek." Het grootste vraagteken dat nog overblijft is of er nog werken van deze kunstenaar bestaan en te vinden zijn. Een Judith Leyster staat op het verlanglijstje

van elke grote verzamelaar. "Werk van vrouwelijke kunstenaars is nooit op die manier gevraagd geweest en het aanbod is heel beperkt", weet Biesboer. Dat zien we ook op de veilingen, waar de afgelopen 25 jaar enkel werken uit de omgeving van Judith Leyster verschenen, of werken die aan haar werden toegeschreven, maar die nooit officieel erkend zijn. Vaak blijven ze onverkocht, soms halen ze een paar duizend euro. "Leyster is pas aan het einde van de 19e eeuw herontdekt,

Judith Leyster, *De vroege Brabantsson*, fol. 29 uit: *Tulpenboek*, 1643, zilverstift en aquarel op velijn, gesignd JL*, Haarlem, 38,2 × 27,2 cm. Frans Hals Museum, Haarlem.

door Cornelis Hofstede de Groot. Hij heeft haar signatuur bekendgemaakt, de JL met de getekende ster van 'Ley-ster'. Daarna kwamen de verkeerde toewijzingen, in de jaren dertig door Juliane Harms en in de jaren tachtig door Frima Hofrichter. In de laatste jaren werd dat rechtgezet, en zo zet iedereen kleine stapjes. Na mijn tijd komt er vast weer een kunsthistoricus of kunsthistorica die de boel komt opschudden."

Mauritshuis
Den Haag
www.mauritshuis.nl